

Pieśń żeglarska do Najśw. M.P. | O, której berła (wg. zapisu z 1838 r.)

muzyka i słowa: autor nieznany

Hymn religijny, najprawdopodobniej z XVIII wieku. Autor pozostaje nieznany. Pieśń po raz pierwszy została opublikowana w „Śpiewniku kościelnym” księdza Michała Mioduszeńskiego¹ w 1838 roku. Pieśń jest przykładem często spotykanego w polskiej kulturze hymnu maryjnego, odwołującego się do definiującego polski katolicyzm kultu Matki Boskiej.

Nota historyczna

Fotografia ryciny nieokreślonego autorstwa przedstawiająca „Bitwę pod Oliwą”. Źródło: Polona

Polska przez wieki była państwem przede wszystkim lądowym. Tradycje naszej Marynarki Wojennej sięgają jednak XV wieku, kiedy to flota wystawiona przez Gdańsk pod królewską banderą walczyła z Krzyżakami². W XVI wieku były floty kaperskie, a na początku następnego stulecia flota królewska³, która zwyciężyła w bitwie ze Szwedami pod Oliwą (28 listopada 1627)⁴. Na tym przerwała się oficjalna historia polskiej floty wojennej. Jednak nawet w wieku zaborów zdarzały się epizody, w których jednostki pod polską banderą działały na rzecz polskiej niepodległości.

Pierwszą po wiekach polską wojenną akcją na morzu była wyprawa statku „Symmetry” w czasie Powstania Listopadowego. Operację nadzorował sławny dowódca „Szwadronu Elby”

¹ Michał Marcin Mioduszeński (ur. 16 września 1787 w Warszawie, zm. 30 maja 1868 w Krakowie) – polski prezbiter katolicki ze Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo, kompozytor, zbieracz pieśni religijnych. Strona na [Wikipedii](#). Publikacja ks. Mioduszeńskiego na [Polonie](#)

² Artykuł na [Polsce Zbrojne](#)

³ Artykuł na [Historykonie](#), Artykuł na [Historia](#)

⁴ Bitwa pod Oliwą – bitwa morska pomiędzy flotą polską a eskadrą okrętów szwedzkich, stoczona 28 listopada 1627 na redzie Gdańska. Nazwa „bitwa pod Oliwą” jest nazwą tradycyjnie przypisywaną tej bitwie. Artykuł na [Wikipedii](#), [Artykuł na Historia do Rzeczy](#), „Kiedy Słońce zaszło w południe”, „[Tryumf polskiej floty](#)”

polskich szwoleżerów Gwardii Napoleona I – pułkownik Jan Paweł Jerzmanowski⁵. Jednostka miała przewieźć transport broni dla walczącego na Litwie korpusu generała Antoniego Giełguda⁶. „Symmetry” dotarła do Połagi 25 lipca 1831 roku. Niestety, na miejscu okazało się, że oddziały powstańcze przegrały bitwę o to miasto i w połowie lipca korpus Giełguda częściowo przeszedł granicę pruską a częścią sił przebijał się na Warszawę. W tej sytuacji „Symmetry” powróciła do Anglii, a misję rozwiązano.

Kiedy wybuchło Powstanie Styczniowe, sprawą dla powstańców fundamentalną był niedostatek broni palnej. Aby choć częściowo temu zaradzić, wysłannicy Rządu Narodowego Józef Demontowicz⁷ oraz Józef Ćwierczakiewicz⁸ zakupili w Anglii w firmie Withword and Sons 1000 nowoczesnych karabinów z bagnetami oraz 100 tysięcy kul, 2 miliony spłonek, 750 francuskich szabel kawaleryjskich, 200 lanc, 1000 kos, 100 rewolwerów, 3 armaty, 2,5 tony prochu oraz drukarnię polową. Zamówiono również umundurowanie dla 2000 żołnierzy i 3 polskie chorągwie wojskowe. Zwerbowano na tę akcję 162 ochotników, w których 102 było Polakami. Resztę grupy tworzyli Francuzi, Włosi, Anglicy, Belgowie, Chorwaci, Holendrzy, Niemcy, Szwajcarzy i Rosjanie. Dowódcą ekspedycji został doświadczony oficer pułkownik Teofil Łapiński⁹. Cały ładunek miał przewieźć żelazny szkuner parowy „Ward Jackson” wynajęty za 1300 funtów. Prowadził go doświadczony, doskonale znający Bałtyk kapitan – Robert Weatherley. Misji sprzyjał fakt, że carska flota była praktycznie zablokowana w skutych lodem portach. Niestety, o polskiej akcji w Londynie dowiedzieli się Rosjanie, którzy wciągnęli do współpracy Prusaków. Kiedy w porcie Gravesend trwał załadunek wynajętego przez Polaków szkunera w pobliżu pojawiła się rosyjska korweta „Żemczug”, która w zbrojnej demonstracji próbowała zablokować wypłynięcie „Ward

⁵ Jan Paweł Jerzmanowski herbu Dołęga (ur. 25 czerwca 1779 w Mniewie, w parafii w Umieniu w Wielkopolsce, zm. 15 kwietnia 1862 w Paryżu) – polski wojskowy, generał, baron w Królestwie Kongresowym w 1820 roku. [Strona na Wikipedii](#), [Artykuł na Napoleon, Papiery pułkownika \[Jana\] Pawła Jerzmanowskiego dotyczące nieudanej ekspedycji morskiej do Połagi w 1831 r.](#)

⁶ Antoni Giełgud herbu własnego (ur. 1792, zm. 13 lipca 1831 roku obok wsi Schnaugsten, koło Kłajpedy) – generał polski, generał brygady Królestwa Kongresowego, brał udział w kampanii 1812 oraz w powstaniu listopadowym. [Strona na Wikipedii](#), [Wojna na Litwie w roku 1831, Kazimierz Chłapowski](#)

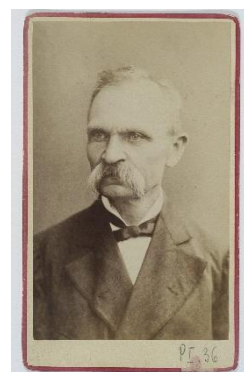
⁷ Józef Błażej Demontowicz (ur. 1823, zm. 1876 w Sztokholmie) – działacz powstańczy, delegat Rządu Narodowego na kraje skandynawskie. [Strona na Wikipedii](#)

⁸ Józef Ćwierczakiewicz ps. „Card” (ur. 1822 w Warszawie, zm. 12 września 1869 w Genewie) – działacz socjalistyczny, dziennikarz. [Artykuł na Wikipedii](#)

⁹ Teofil Łapiński vel Teffik-bej (ur. 19 grudnia 1827, zm. 24 kwietnia 1886 we Lwowie) – uczestnik powstania węgierskiego, dowódca w randze generała wyprawy morskiej w czasie powstania styczniowego w 1863 roku. [Strona na Wikipedii](#)

Jacksona”. Akcję podjęła też angielska służba celna, ale kapitan Weatherley zignorował protesty celników, wyrzucił ich ze statku i wypłynął z portu. „Żemczug” również próbował wypłynąć, ale na przeszkodzie stanęła awaria maszyny parowej – jak się okazuje „zorganizowana” przez wspierającego Polaków włoskiego rewolucjonistę Giuseppe Mazziniego. „Ward Jackson” wypłynął na Bałtyk, gdzie na skutek sztormu musiał schronić się w duńskim porcie Helsinborg. Tam niespodziewanie zrezygnował kapitan Weatherley, który wraz z angielską załogą opuścił jednostkę. Na pokład wszedł za to rosyjski anarchista Michał Bakunin¹⁰. Pułkownik Łapiński jednak nie poddał się. Szkuner przepłynął do Szwecji, gdzie dokupiono broni, wynajęto nowe statki i wyprawa w końcu ruszyła do celu. Miejsce desantu zaplanowano na Mierzei Kurońskiej, w pobliżu pruskiego portu Schwarzsport. Niestety, w trakcie lądowania rozpięta się burza, która uniemożliwiła lądowanie. Wyprawa zawróciła i w lipcu została ostatecznie rozwiązana w Anglii¹¹.

Fiasko rejsu „Ward Jacksona” nie było ostatnią polską akcją morską w Powstaniu Styczniowym. W czerwcu 1863 roku z angielskiego portu Newcastle wypłynął frachtowiec „Chesapeake” z ładunkiem broni dla powstańców. Przez Konstantynopol ekspedycja pod dowództwem pułkownika Klemensa Przewłockiego dotarła do Trapezuntu. Próba lądowania na rosyjskim brzegu niestety nie udała się i wyprawa poniosła fiasko¹². W lipcu oddział pułkownika Zygmunta Miłkowskiego („Teodor Tomasz Jeż”) zdobył na Dunaju angielski parowiec, którym zamierzał atakować rosyjską żeglugę. Wyprawa została jednak rozbita przez Turków i Rumunów. We wrześniu 1863 rozpoczęła się wyprawa parowca „Samson”. Dowodzony przez francuskiego oficera marynarki Francois Magnana miał atakować rosyjskie jednostki na Morzu Czarnym. Niestety, francuski dowódca okazał się nieudolny i niegodny zaufania. Zastąpił go komandor podporucznik

Zygmunt Miłkowski
(Teodor Tomasz Jeż).
Źródło: Polona

¹⁰ Michał Aleksandrowicz Bakunin (ros. Михайл Александрович Бакунин; ur. 30 maja 1814 w Priamuchinie k. Torzoka; zm. 1 lipca 1876 w Bernie) – rosyjski myśliciel, panslawista, rewolucjonista i organizator ruchu anarchistycznego. [Artykuł na Biografie niemieckie](#), [Artykuł na Polskie Radio](#)

¹¹ [Powstanie Styczniowe na morzach](#), [Artykuł o wyprawie Łapińskiego na Historia](#)

¹² Klemens Łukasz Przewłocki herbu Przestrzał, później znany jako Klementi-bey (ur. 1818 lub 1819, zm. 1873 w Płowdiwie) – polski działacz niepodległościowy, emigrant. Uczestnik Powstania Węgierskiego 1848 roku, administrator Adampola i dowódca pułku kozaków osmańskich w czasie Wojny Krymskiej. Dowódca antyrosyjskiej dywersji w Czerkiesji w 1863 r. [Strona na Wikipedii](#), [Do Rządu Narodowego w sprawie wyprawy Przewłockiego](#)

Władysław Zbyszewski¹³, były oficer carskiej floty. Natychmiast zajął się on tworzeniem struktur powstańczej floty. Prowadził też konkretne akcje. Zakupiony w Anglii parowiec „Kiliński” (ex. „Princess”) miał przewieźć 13 dział, 300 sztuk broni palnej, proch, amunicję i mundury. Awaria maszyn wymusiła zawinięcie do hiszpańskiej Malagi, gdzie pod naciskiem Rosjan „Kiliński” został aresztowany 12 lutego 1864 roku. Komandor Zbyszewski nie poddał się. Szykował kolejne wyprawy statków „Kościszko” i „Głowacki”. Niestety, upadek Powstania przekreślił te plany. Na odrodzenie polskiej floty musieliśmy czekać do 1918 roku.

Analiza tekstu

Pieśń jest przykładem często spotykanego w polskiej kulturze hymnu maryjnego, odwołującego się do definiującego polski katolicyzm kultu Matki Boskiej. Wykonywana wspólnie wersja ma pięć zwrotek. Pierwsza jest inwokacją odwołującą się wprost do tej, której „berła ląd i morze słucha”. Modlący się żeglarz mianuje „Świętą Dziewicę” pierwszą po Bogu, czyli *de facto* uznaje ją za swojego kapitana (zwyczajowo zwanego „pierwszym po Bogu”). W niej pokłada swoje nadzieje i jej zawiera swój los na wzburzonym morzu. Zwrotki druga i trzecia są narracyjną jednością. Opisują żeglarzy przedzierających się przez morskie pułapki do zbawczego brzegu i szukających ratunku w Matce Boskiej. Czwarta zwrotka wraca do modlitwy osobistej. Przerażony żeglarz, sam wśród ciemnej, burzliwej nocy szuka światła, które – jak wierzy – da mu „jej” opieka. Ostatnia zwrotka to manifest wiary w to, że dzięki wsparciu „Matki” żeglarz uznający się za jej „syna” przetrwa szczęśliwie najsrozsze fale i burze.

Popularność pieśni możemy przypisać dwoistości jej znaczenia. Z jednej strony jest to modlitwa żeglarza. Z drugiej ta żegluga po wzburzonym morzu może też być ogólną metaforą wszystkich trudów i niebezpieczeństw ludzkiego życia.

Opracował: Piotr Pacak

¹³ Władysław Zbyszewski ps. Feliks Karp (ur. w 1834 w Skale n. Zbruczem, zm. w 1909 w Paryżu) – komandor podporucznik rosyjskiej Marynarki Wojennej, kontradmirał powstania styczniowego, od 1882 papieski hrabia. [Strona na Wikipedii](#), [Artykuł w Słowniku pionierów kolonialnych i morskich](#)